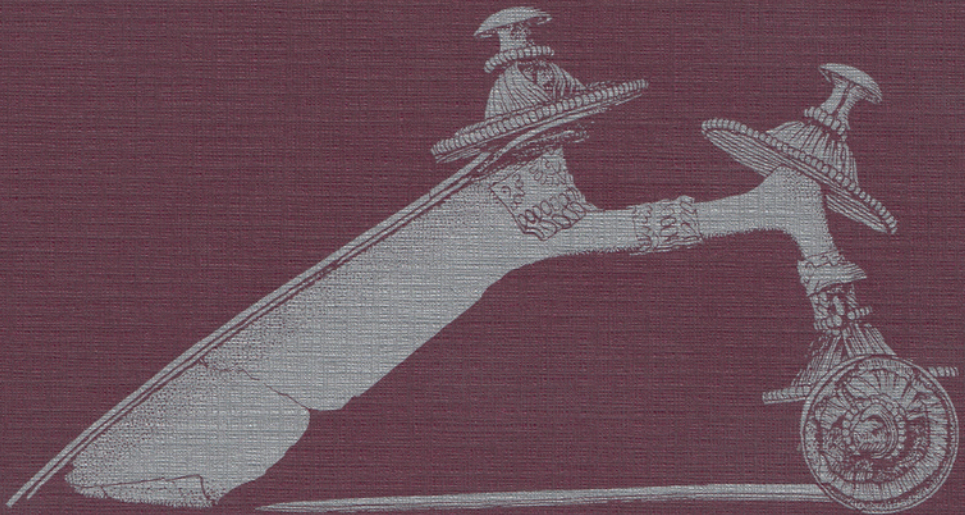

KUML
2009

KUML 2009

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Guldbrakteater i nyt lys

AF ELISABETH BARFOD CARLSEN

Guldbrakteater er små møntlignende hængesmykker med præg på kun den ene side. De har øsken og kantråd samt i flere tilfælde en dekoreret bort omkring motivet. Guldbrakteaterne er produceret i ældre germansk jernalder og har gennem århundreder fascineret arkæologer og kunsthistorikere. De op mod 1000 eksemplarer er opdelt i forskellige typer: A-, B-, C- og D-brakteater og de har deres hovedudbredelse i Skandinavien, men er spredt til eller kopieret i store dele af Europa.

Der er inden for de sidste år kommet flere bøger, hvor guldbrakteaterne har været omdrejningspunktet. Spørgsmålet er, om forfatterne har bragt brakteaterforskningen fremad, om de blot har diskuteret gamle og kendte problemstillinger, eller de har sat fokus på nye spørgsmål. Her præsenteres og kommenteres Morten Axboe: »Brakteatstudier«, Lisbeth M. Imer: »Runer og runeindskrifter. Kronologi, kontekst og funktion i Skandinaviens jernalder og vikingetid« og Johan Adetorp: »De guldglänsande ryttarna. C-brakteaternas ikonografi i ny belysning«. Det er tre afhandlinger, hvor indfaldsvinklen er vidt forskellig, men udgangspunktet i alle tre er guldbrakteaterne.

En doktor i guldbrakteater

For tre år siden fik dansk arkæologi en doktor i emnet guldbrakteater, Morten Axboe. Hans grad blev givet på 30 års forskning af disse prægtige guldsmykker. Han forbindes om nogen både nationalt og internationalt med guldbrakteaterne, og i sit virke har han været omkring mange aspekter af dette emne. I »Brakteatstudier«, som er en forkortet og mere populær dansk udgave af »Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Herstellungsprobleme und Chronologie«, fremlægger Axboe sine forskningsresultater. Emnerne er fremstilling, kronologi, lokale forskelle, ikonografi og nye tolkninger af nedlæggelsen af guldbrakteaterne. Axboe begynder bogen uden en nærmere præsentation af guldbrakteaterne, ligesom deres historik og især typebeskrivelserne heller ikke diskuteres. Han skriver dog, at baggrundsmaterialet til bogen kan findes i hans mange artikler, og dem er der mange af (Axboe 2007, s. 9). Selvom emnet er

guldrakteater, så er der ikke mange billeder i bogen. I stedet refereres der til bogserien: »Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit. Ikonographischer. Katalog 1-3«, som er flot, men dyr og derfor ikke hver mands eje. Eller man kan være heldig at finde Mogens Mackeprangs doktorafhandling fra 1952: »De nordiske Guldrakteater« enten på reolen eller i hvert fald på det lokale bibliotek og deri finde billederne.

Fremstilling af brakteater

En af Axboes største fortjenester er hans analyser af, hvordan guldrakteaterne er fremstillet. Han havde allerede, før den første matrice blev fundet ved Postgården i Aalborg i 1990, redegjort for teorier om, hvordan brakteaterne kunne være fremstillet (Axboe 1982; 1988). Axboes viden om oldtidens tekniske kunsten er stor, og han har formået at afdække den komplicerede proces bag fremstillingen af guldrakteater. Jeg kunne dog godt ønske mig, at han havde visualiseret processen med et billede, tegning eller lignende. Jeg kan derfor henvise til Skalk 1998, nr. 3, s. 10.

Axboe præsenterer de to nye matricer fra England fra henholdsvis Essex og Norfolk, som begge er af bronze (Axboe 2007, s. 14f). Når jeg sammenligner dem med præget på de skandinaviske guldrakteater, så er der få lighedspunkter i stilen, og de fremstår som lokale imitationer. De har fremstillet engelske brakteater med slægtskab, men ikke direkte bånd til de skandinaviske D-brakteater. Matrizen fra Essex har størst lighed med D-brakteaten fra Bifrons (IK 412,1), idet begge motiver skal vise et firbenet dyr, men dyrets hoved mangler. Essexstykket har dog en endnu mere diffus dyrefigur end brakteaten fra Bifrons i Kent. Bronzeskiven fra Norfolk har produceret et motiv, som har lighed med en brakteat fra Chippenham (IK 228). Begge motivers dyr er meget opsplittet i enkeltdele, men to lår og to fødder samt dyrets øje ses.

Korrespondensanalyse og kronologi

I sine kronologiske undersøgelser arbejder Axboe med korrespondensanalysen, og disse analyser blev foretaget tilbage i 1980'erne, hvor denne metode endnu var ny og sjældent anvendt. Korrespondensanalysen er velvalgt til et så stort og varieret materiale, som det guldrakteaterne udgør, men som det er blevet fremhævet af flere (for nylig af Højlund Nielsen 2009), så er en simpel og forenklet stilistisk analyse ikke mulig. Der er mange forskellige lag i motivet at forholde sig til, og det er netop her, det går galt for Axboe. Som flittig bruger af korrespondensanalysen er det let at se på Axboes plots og seriationer, hvor fejlen ligger, men det er et større arbejde at rette den. I hans tidligere arbejder har der været for få oplysninger om enheder og variable til, at det har været

muligt at vurdere resultatet, men nu fremlægges hele materialet med de udvalgte stilelementer, og det gør det lettere at se, at Axboe ikke har arbejdet tilstrækkelig meget med analysen og sine data og dermed udnyttet korrespondensanalysens undersøgende egenskaber. Det er en kritik, som han har fået flere gange, siden han fremlagde seriationen i begyndelsen af 1990'erne, og han prøver også i teksten at give svar på tiltale, men det hjælper ikke, når plots og seriationer ikke er ændret (Axboe 2007, s. 28f).

I Axboes elementanalyse er udgangspunktet det store hoved på A-, B- og C-brakteaterne. De udvalgte elementer er ansigtets træk med øre, øje, næse og ånde, frisurens træk med diadem og fuglehoveder samt den tekniske udførelse i karvsnit, fladt relief eller højt relief. Analysen fremstår som en opdeling i fire grupper, H1-H4, med glidende overgange (Axboe 2007, s. 29 ff). Den tolkede seriation har ikke meget at gøre med en ideal seriation, som er udtrykt ved en parabel, og studerer man hans analyser nærmere, vil man opdage klassiske fejl (Axboe 2007, s. 46, fig. 36). Axboe har variabler, der er gennemgående i hele seriationen. Det drejer sig om følgende variabler: lavt relief, hårstreger, ovalt øje med pupil, højt relief, hår med konturlinier, hoved med konturlinie og krølle i håret. Seriationen burde have »huller« eller være tyndere ved overgangen til nye grupper, men det er ikke let at se på hans figur, og opdelingen i de fire grupper, H1-H4, virker derfor kunstig.

Problemerne med den korrekte anvendelse af korrespondensanalysen giver sig derfor også udslag i indholdet af de fire grupper. Der er især en stor lighed mellem H2 og H3, og man kan derfor ikke undgå at erindre sig Bakkas ord om lighed inden for grupperne (Bakka 1969, s. 9). I H2 er C-brakteaten fra Aversi på Sjælland (IK 215) placeret, og i H3 er C-brakteaten fra Frederikstad i Østfold (IK 244) anbragt (Axboe 2007, fig. 26 og 27). De to C-brakteater har efter min mening klart flere stilelementer fælles, end de har stilelementer, der adskiller dem. Dermed er der ingen begrundelse for at placere dem i to forskellige grupper. Det samme kan siges om brakteaterne fra Hjørning fra H2 (IK 81) og Böja (IK 220) fra Västergötland fra H3 (Axboe 2007, fig. 26 og 27). Igen to rimeligt ens C-brakteater, der er placeret i hver sin hovedgruppe. I de to eksempler har jeg også taget hensyn til stilelementer ud over hovedet.

En klassisk diskussion omhandler de to stempelidentiske A-brakteater fra henholdsvis Darum (IK 162,2) og Skonager (IK 162,1). I Axboes seriation fra tidligere arbejder ligger de et stykke fra hinanden, og de er anbragt i henholdsvis H1 og H2, selvom de er stempelidentiske. Forskellen mellem de to brakteater består i, at det yngre eksemplar fra Skonager har fået tilføjet et fuglehoved som afslutning i håret. Der er derfor sket en tilføjelse i stemplet, som rent logisk adskiller de to brakteater i tid. Denne fejl har Axboe heldigvis fået ret-

tet, og i denne bogs seriation er kun det ældste eksemplar uden fuglehoved medtaget.

D-brakteaterne er alle placeret i gruppe H4 efter en stilistisk vurdering bygget på Haseloffs tanke om, at de alle er i sen stil I (Haseloff 1981, s. 216f). Ifølge både Haseloff og dermed Axboe er der derfor ingen stilistisk udvikling inden for denne type. D-brakteaterne er dog den næststørste gruppe af brakteater. I mit eget arbejde med D-brakteaterne præsenteret som artikel i *hikuin* 29 (Carlsen 2002, s. 119-142) viser materialet netop, at der er en udvikling. Denne udvikling ses i en seriation, og den er dokumenteret ud fra fundomstændighederne i de forskellige produktionsgrupper. Der er desuden en stor forskel på sydkandinaviske D-brakteater og norske D-brakteater. Det er en forskel, som både udviklingsmæssigt og dateringsmæssigt skal tages alvorligt. Denne udvikling er også værd at huske på, når den absolutte datering skal diskuteres. Det er nemlig næsten udelukkende D-brakteaterne, som findes i de veldaterede grave på Kontinentet og i England, der kan benyttes til en absolut datering af brakteaterne.

Selv om Axboe har valgt at lade de store hoveder på A-, B- og C-brakteaterne være udgangspunktet, så er det for mig uforklarligt, hvorfor han ikke ser på andre elementer i motivet. De øvrige elementer kan nemlig være med til at styrke daterings- og udviklingstolkningen. I mine øjne er det en meget konservativ måde at betragte genstande på – altså ud fra et objektivt udgangspunkt, hvor lighed er lighed og ikke bør/skal diskuteres (Carlsen 2006, s. 32-35). Især når man arbejder med så mange forskellige og komplekse motiver, kan et så stringent metodisk udgangspunkt efter min mening ikke bruges. Jeg har personligt valgt at lave undersøgelser, hvor hele motivet indgår i analysen, og netop samspillet mellem hovedet og det firbenede dyr afslører udvikling samt forskellighed, som enten tolkes som regionale træk eller variation i forbillederne.

Et af de svage aspekter ved Axboes arbejde er manglen på forståelse af forholdet mellem de fire forskellige brakteattyper (A, B, C og D). Når jeg ikke nævner F-brakteaterne, er det fordi, de ikke udgør en selvstændig gruppe, men omfatter dele af motiverne fra henholdsvis C- og D-brakteaterne. Axboe burde have diskuteret typernes indbyrdes forhold nærmere, blot anfører han, at han ingen forbindelse ser mellem C- og D-brakteaterne (Axboe 2007, s. 71). Dyret på D-brakteaterne er ifølge Axboe et »drageagtigt utyske« og forbundet med en helt anden forestillingsverden end den på C-brakteaterne. D-brakteatdyret er dog efter min mening stadigvæk et firbenet dyr, og i stedet for straks at fornægte en forbindelse til C-brakteaterne burde Axboe have gjort sig flere overvejelser, inden han afviser en forbindelse.

Jeg har selv et bud på de fire typers karakteristika, der underbygger den klassifikation, som blev skitseret for over hundrede år siden, og som med kun få justeringer stadigvæk fastholdes (Montelius 1869). A-brakteaterne definerer jeg som et portræt af en mandsperson med romerske, men også enkelte germaniske, værdighedssymboler. Dette motiv kan have følgeskab af enkelte dyrefigurer. I denne definition lægger jeg vægt på netop portrættet som det bærende element i typen. Portrættet skal ikke forstås som *portrætlighed*, som f.eks. hos romerske kejsere på mønter, men som et mandspportræt, der udtrykker magt og autoritet. Jeg mener, at B-brakteaterne som gruppe er meget uheldig, da denne ikke som de øvrige typer rummer ét tema med variationer i tid og rum, men tværtimod omfatter flere forskellige temaer og derved også flere forskellige forbilleder. Dette gør selvfølgelig, at det ikke er muligt at seriøse B-brakteaterne efter stilelementer, da variationen er for stor. Jeg har således i mit eget arbejde ud fra stilistiske og tematiske undersøgelser kunnet opdele B-brakteatmaterialet i seks forskellige produktionsgrupper. Når det drejer sig om C-brakteaterne, mener jeg, at man kan definere C-brakteatmotivet som et ryttermotiv, hvor samspillet mellem hest og rytter er centralt. I forståelsen af D-brakteatmotivet i forhold til de øvrige brakteattyper er der to inspirationskilder, nemlig hestefiguren fra C-brakteaterne og den bagudseende dyrefigur, som er kendt fra andre genstandstyper fra ældre germansk jernalder. Jeg vil derfor definere D-brakteaterne som en fortolkning af et firbenet dyr, hvor fuglen og manden spiller en sekundær rolle i motivet.

Opdeling i grupper og typer skal give en mening ikke bare for oprydningens skyld, men også for kulturhistoriens skyld. Der er desværre ikke megen forklaring på, hvorfor der er fire (H1-4) i stedet for to, tre eller fem hovedgrupper og slet ingen forklaring på udviklingen. Axboe forklarer, at der er en produktionsperiode, hvor en række motivedetaljer ophører eller bliver tydeligere, mens andre kommer til eller bliver hyppigere inden for de fire grupper, men hvad der betinger eller skaber udviklingen eller hvorfor netop fire grupper, kommer han ikke ind på. Han skriver følgende om grupperingerne: Grupperne afspejler utvivlsomt en kronologisk udvikling, men grundlæggende er der tale om typologisk begrundede stilistiske grupperinger med jævne overgange (Axboe 2007, s. 29).

Kan man så praktisk bruge hans grupperinger til at forstå kronologien i ældre germansk jernalder, og især tage nye fund både af guldbrakteater og andre udsmykkede genstande og sætte dem ind i hans forskning? Svaret er nej, også står vi med en analyse, som i bund og grund er et kæmpe arbejde og viser et enormt kendskab til det store materiale, men alligevel ikke rigtig kan bruges af andre i fremtidigt arbejde.

Runer og kronologi

I Lisbeth Imers ph.d.-afhandling (Imer 2007a;b), der er et interessant arbejde om runer og runeindskrifter, er det kun visse dele, som omhandler brakteaterne, og som er relevant i nærværende sammenhæng. Imer ønsker at afdække runeindskrifternes kronologiske udvikling i Skandinaviens jernalder og vikingetid for at forstå den skrifthistoriske proces. Hendes tre overordnede emner er først den kronologiske og regionale variation, dernæst social status og til sidst runeskriftens anvendelse. I den kronologiske analyse af guldbrakteaterne bruger hun ikke Axboe, men min endnu ikke publicerede ph.d.-afhandling (Carlsen 2001) til at se på runeindskrifternes udvikling. Kort fortalt opdeler jeg brakteatudviklingen i tre fortløbende faser, som dateringsmæssigt går fra D1 til D2a og videre til D2b. I den første fase kan brakteaternes stil sidestilles med dyrestilen og teknikken i Sösdalastilen, og er tidsmæssigt i starten af ældre germansk jernalder omkring 400 e.Kr. og sandsynligvis endda før. I den anden fase er der en stilistisk og teknisk overensstemmelse med Nydamstilen og den tidlige Stil I, og det er i den mellemste del af ældre germansk jernalder ca. 425-475 e.Kr. I den tredje fase er brakteaterne stilistisk og teknisk paralleliseret med Stil I/sen Stil I. Det er i folkevandringtidens sidste del ca. 475-520/540 e.Kr.

Der er fundet ca. 200 brakteater med indskrifter, og disse indskrifter indeholder både latinske bogstaver og/eller runer. Hun ser først på runernes typologi og finder denne mere anvendelig end at bruge den sproglige typologi for at forklare og forstå udviklingen (Imer 2007a, s. 100). Hun kan se, at der på brakteaterne er anvendt de samme runeformer som på det øvrige materiale fra samme periode, og udviklingen stemmer godt overens med min brakteatkronologi (Imer 2007a, s. 69).

Hun konkluderer, som flere før hende, at runerne i ældre germansk jernalder skal knyttes til det øverste sociale lag af samfundet, da fundene med runer ikke har tilhørt alle og enhver i datidens samfund (Imer 2007a, s. 111).

I den ældste fase D1 er der næsten altid latinske indskrifter eller efterligninger af disse langs kanten af brakteaterne. Fasen ses som en indledningsfase, hvor brakteaterne helt klart efterligner de romerske forbilleder, som dog snart får et nordisk stiludtryk (Imer 2007a, s. 189). I den mellemste fase D2a er indskrifterne stadigvæk placeret langs brakteatens kant, men de latinske efterligninger er forsvundet, og i flere tilfælde er der tale om semantisk læselige indskrifter og formelord. Der er en dominans af regionale grupper med enslydende tekster, og det kunne tyde på en lokal fremstilling bestilt af et bestemt områdes leder, og at indskrifterne er disse ledes navne eller forkortelser heraf (Imer 2007a, s. 189). I den yngste fase er der en nedgang i antallet af brakteater med skrift, og i de få, der findes, er der et forholdsmæssigt stort antal af formelord, men ingen

indskrifter, som kan tolkes som regulære navne. Dette tolker Imer, som at det religiøse og mytiske spiller en større rolle end tidligere, og at det ikke længere er naturligt at bruge runeindskrifter i brakteatmotivet (Imer 2007a, s. 190). Hun formår i sine runeanalyser at få en mening i teksterne, som hæver sig fra det mytiske og magiske, der oftest har været tolkningen af brakteaternes indskrifter. Runerne og de latinske bogstaver er et udtryk for to forskellige sprog, og runerne skal, som de latinske bogstaver, opfattes som skriftlige beskeder og ikke kun mystiske tegn.

Lisbeth Imers afhandling ser runerne i et længere tidsperspektiv og opnår dermed gode tolkninger af den kulturhistorie, der ligger bag. Desuden foreligger der et godt og brugbart katalog til opslag og fordybelse.

Lokale forskelle

I en af sine første artikler om brakteater beskæftiger Axboe sig med den geografiske udbredelse af ornamentikken på øskner, kanter og borter på guldbrakteaterne (Axboe 1982). Artiklens hovedresultat er, at der er regionale forskelle. Dette resultat opdeler han i to grupper med tæt kontakt. Den ene gruppe indeholder Sydjylland, Fyn, Sjælland, Skåne, Sydøstskandinavien, Gotland og Øland. Og den anden gruppe er resten af Skandinavien. Når jeg fremhæver denne artikel, er det på grund af Axboes arbejde med regionalitet, som han her viser er vigtig for forståelsen af produktionen og udbredelsen af disse smykker. Artiklen fra 1982 har dog et noget forvirrende resultat, der derfor ikke er særlig gennemskueligt. Den enorme rigdom på detaljer og kombinationer gør det svært at se en klar konklusion. Her ville det have været rart, om han havde brugt korrespondensanalyse. Dette kunne han have gjort, da han i bogen fra 2007 igen tog fat på regionale forskelle i borter, rande og øskner.

Der er flere problemer i dette aspekt, og det første er de regionale forskelle. Han analyserer materialet og finder de regionale forskelle i udførelsen af øskner, kanter og borter og konkluderer, »at brakteater blev produceret mange steder og de nok i høj grad er fundet i det område, hvor de blev fremstillet« (Axboe 2007, s. 91). Det undrer mig dog, at han ikke bruger de regionale forskelle, som han dog finder, og her tænkes især på de stempelidentiske eksemplarer og deres spredning. Der burde kunne findes regionale motivkredse, som ikke kronologisk ligger i forlængelse af hinanden men parallelt i den stilistiske udvikling. Han kritiserer Mats Malmer i artiklen fra 1982 for netop ikke at se disse forskelle i Malmers eget kronologiske arbejde, men Axboe gentager netop det, som han kritiserer Malmer for. Et andet problem er, hvordan brakteaterne og deres motiver så spreder sig? En rask lille diskussion havde været på sin plads her i bogen.

Han henviser til Alexandra Peschs forskning (Pesch 2002) om brakteatmotiverne i geografiske variationer. Hun har en opdeling i såkaldte »formularfamilier«, men jeg er uforstående over for, at Axboe glider af på netop de regionale motiver og den kronologiske udvikling. I mine egne analyser af motiverne på guldbrakteaterne ses helt klart forskellige niveauer af påvirkning. Nogle gange er det hestens fødder, som har samme udformning inden for en region, andre gange er det hele hesten, som er fælles inden for en større region. I nogle tilfælde er der større landområder, som for eksempel Norge, som har sin egen stil i udformningen af motiverne. Stempler fundet uden for Skandinavien kan have regionale træk, som viser, hvor de er produceret, men også importerede stiltræk, som viser, hvor inspirationen eller guldsmeden er kommet fra. Alle disse regionale træk skal findes og forklares, inden en fuldstændig kronologi kan fremlægges, og den vinkel mangler helt i Axboes arbejde.

Dyrestil og ikonografi

Axboe vælger at lave en stilanalyse omkring brakteaterne i forhold til Günther Haseloffs arbejder med Stil I. Hvis Axboe havde været mere inde i dyrestilens udvikling og inspirationer, ville han nok i stedet for have set meget mere på den skandinaviske stilforskning. Han burde mere indgående have studeret Bente Magnus (1975), Ulf Näsman (1984) og især Olfert Voss' (1954) stildiskuterende artikler ikke bare for deres beskrivelse, men også for deres forståelse af dyrestilen i den tidlige fase. Haseloff er fokuseret på de europæiske fibler med Stil I, men han glemmer stil I's oprindelse i det skandinaviske. Der mangler, som Axboe så rigtigt skriver side 70, helt klart en oversigt over den tidlige dyrestil i Skandinavien.

Axboe mener, at brakteaternes motiv er i Stil I og ser ingen stilistiske forbindelser til den ældre Sösdala- eller Nydamstil. Men han ser kun på den tekniske udførelse af motiverne, og om der er konturlinier og relief. Hvis han også havde set på selve motivet med dets opbygning og stilistiske mening, ville han i langt højere grad have kunnet afdække udviklingen af brakteaternes motiver, end det nu er tilfældet. Jeg mener, at guldbrakteaterne er rygraden i en forståelse af den tidlige dyrestil fra Sösdala, til Nydam og videre til Stil I for til sidst at have enkelte stilelementer, som kan knyttes til den efterfølgende Stil II.

Brakteaternes ideogrammer

Johan Adetorp har i sin afhandling fra Lund Universitet valgt at gribe ikonografien på brakteaterne an på en ny og meget forfriskende måde (Adetorp

2008). Adetorp fravælger at tage den populære indgangsvinkel skabt af historikeren Karl Hauck, der bestod i at genfinde motiverne i den norrøne litteratur. Adetorp vælger i stedet for at gå 700 år frem i tid at gå tilbage i tid og se på kelternes ikonografi. Hans bog er opdelt i tre dele, hvor den første del er den akademiske afgrænsning af emnet og en beskrivelse af formål og problemstilling. Den anden del er den kulturhistoriske baggrund, hvor etnicitet diskuteres, og de keltiske samfund med deres mønter og ideogrammer fremlægges. I den tredje og sidste del analyseres keltiske ideogrammer over for C-brakteaternes ryttermotiv. Den første tanke, når man går i gang med denne bog, er, hvorfor nu det? Er vi ikke alle mere eller mindre enige om, at det er nordiske gudemotiver, som guldbrakteaterne indeholder, og at spørgsmålet de senere år mere har været hvilke guder? Men det er oplivende at læse denne bog, som har et stærkt engagement som sin drivkraft. Adetorp mener grundlæggende, at de germanske og keltiske stammer udviser større lighed end forskellighed, og at der er et stort fællesskab mellem de to folkeslag. Dette fællesskab viser, at der kan være fælles religiøse træk mellem de to kulturer, som kan genfindes i deres respektive kunst eller ikonografi. Han ønsker ikke at tolke rytterne på C-brakteaterne som keltiske guder, men han går ind i bitegn som for eksempel triskelen og svastikaet og ser på, hvad de betød for kelterne, og hvad de kan have betydet for germanerne.

I sine tolkninger ser han tre forskellige lighedspunkter nemlig i ideogrammerne samt i brakteatdyrets og rytterens symbolik. Fælles for ideogrammerne på keltiske mønter og brakteater er en tilknytning til solen (Adetorp 2008, s. 239f). Dyret på C-brakteaterne tolker Adetorp som en hest, og netop hesten er i keltisk sammenhæng knyttet til himlen og solen. Hesten er et frugtbarhedssymbol, men også et dødstema (Adetorp 2008, s. 240). Rytteren på C-brakteaterne har en dobbeltsymbolik, som igen kan genfindes i den keltiske ikonografi. Rytteren er guddommelig, en hersker, men også en modtager af de døde sjæle (Adetorp 2008, s. 243). Med baggrund i den keltiske ikonografi ser Adetorp C-brakteaterne som solamuletter, og de guldglimtende ryttere minder om solens evige genfødsel ved hver morgengry (Adetorp 2008, s. 245).

Det, som er interessant ved Adetorps tolkninger og synspunkter, er, at diskussionen således ikke er stoppet angående brakteaternes motiver. Adetorp viser, at det har været forskelligt, hvad man har set, når man så på brakteaterne, og der har været mange forskellige betydningslag at forholde sig til. Her er det dog kun C-brakteaterne, der gives et bud på, men et absolut spændende bud. Man kan som med Hauck og hans tilhængere kritisere Adetorp for ikke at inddrage det øvrige arkæologiske fundmateriale til underbygning af tolkningerne. Det er svært at finde tegn eller spor af en decideret soldyrkning i ældre

germansk jernalder eller se religiøse handlinger udført mod og for solen. Det føles dog helt utænkeligt, at solen, døgnets skiften og årets gang ikke har forårsaget fælles traditioner og religiøse handlinger. Men det er svært at komme videre med den vinkel. Til gengæld er tanken om død og genfødsel mere spændende. Jeg har i tråd med Anders Andréns tolkninger altid set brakteaterne som et komplekst identitetsmærke, hvor samfundets struktur har afspejlet sig, og Adetorp fører flere lag til denne tolkning – og netop derfor har det været spændende at læse denne bog.

LITTERATUR

- Adetorp, J. 2008: *De guldglänsande ryttarna. C-brakteaternas ikonografi i ny belysning*. Lunds Universitet. Lund.
- André, A. 1991: Guld och makt – en tolkning av de skandinaviska guldbrakteaternes funktion. I: C. Fabeck, & J. Ringtved (red.): *Samfundsorganisation og regional variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*, s. 245-258. Højbjerg.
- Axboe, M. 1982: The Scandinavian Gold Bracteates. Studies on their manufacture and regional variations. With supplement to the catalogue of Mogens B. Mackeprang. *Acta Archaeologica* 52, 1981, s. 1-100.
- Axboe, M. 1988: Probleme der Brakteatenherstellung. Eine übersicht über die Forschung. *Frühmittelalterliche Studien*, Bd. 22, s. 158-169.
- Axboe, M. 2004: *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Herstellungsprobleme und Chronologie*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 38. Berlin-New York.
- Axboe, M. 2007: *Brakteatstudier*. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København.
- Axboe, M., K. Düwel, K. Hauck, L. v. Padberg 1985-1989: *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*. Ikonographischer Katalog 1- 3. Münstersche Mittelalter-Schriften 24/1-3. Bind 1,1: Einleitung; Bind 1,2: Katalog, Text; Bind 1,3: Katalog, Tafeln (1985). Bind 2,1: Katalog, Text; Bind 2,2: Katalog, Tafeln (1986). Bind 3,1: Katalog; Text; Bind 3,2: Katalog, Tafeln (1989).
- Bakka, E. 1969: Methodological Problems in the study of Gold Bracteates. *Norwegian Archaeological Review* 1 & 2, 1968-69, s. 5-35; 45-56.
- Carlsen, E.B. 1998: Fremgangsmåden. *Skalk* 1998, nr. 3, s. 8-10.
- Carlsen, E.B. 2001: Kulturel og social kommunikation på baggrund af guldbrakteaternes typologiske udvikling. Upubl. ph.d.-afhandling.
- Carlsen, E.B. 2004: Fabeldyr i udvikling. En analyse af D-brakteaterne. *hikuin* 29, 2002, s. 119-142.
- Carlsen, E.B. 2006: Ting og typer. *Arkæologisk Forum*, nr. 15 2006, s. 32-35.
- Haseloff, G. 1981: *Die germanische Tierornamentik der Völkerwanderungszeit*. Studien zu Salin's Stil I. Vorgeschichtliche Forschungen 17. Berlin-New York.
- Høiland Nielsen, K. 2009: Morten Axboe, Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Herstellungsprobleme und Chronologie. Anmeldelse i *Germania* 86, 2008, s. 382-386.
- Imer, L.M. 2007a: *Runer og runeindskrifter*. Kronologi, kontekst og funktion i Skandinaviens

- jernalder og vikingetid. Tekst. Ph.d.-afhandling. Det Humanistiske Fakultet. Københavns Universitet.
- Imer, L.M. 2007b: *Runer og runeindskrifter*. Kronologi, kontekst og funktion i Skandinaviens jernalder og vikingetid. Katalog. Ph.d.-afhandling. Det Humanistiske Fakultet. Københavns Universitet.
- Mackeprang, M.B. 1952: *De nordiske Guldbrakteater*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 2. Århus.
- Magnus, B. 1975: *Krosshaugfunnet*. Et forsøk på kronologisk og stilhistorisk plassering i 5. årh. Stavanger Museums Skrifter 9. Stavanger.
- Malmer, M. 1963: *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, N°3. Lund- Bonn.
- Montelius, O. 1869: *Från järnåldern*. Stockholm.
- Näsman, U. 1984: Zwei Relieffibeln von der Insel Öland. *Præhistorische Zeitschrift* 59,1, s. 48-80.
- Peschs, A. 2004: Die formularfamilien der kontinentalen Brakteaten. I: Marc Lodewijckx (red.): *Bruce alles well. Archaeological essays concerning the people of north-west Europe in the First Millennium AD*. Acta Archaeologica Lovaniensia, Monographiae 15. Leuven, s. 157-180.
- Voss, O. 1954: The Høstentorp Silver Hoard and its Period. A study of a Danish Find of Scrap Silver from about 500 AD. *Acta Archaeologica* XXV 1954, s. 171-220.